

Vinko Möderndorfer, Verovanja, uvere in običaji Slovencev (Narodopisno gradivo.) Druga knjiga: Prazniki. Založila in tiskala Tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celju, 1948.

V drugi knjigi svoje etnografske zbirke, ki je z večjo zamudo izšla šele letos, objavlja Möderndorfer gradivo, ki se nanaša na slovenske ljudske običaje in verovanja ob letnih praznikih; mogli bi reči, da se avtor v tej svoji drugi zbirki skuša omejevati na več ali manj zaključene cikle naših praznikov v štirih letnih časih. Gradivo je v knjigi v glavnem takole razvrščeno: Dnevi pred božičem obsegajo Andreja, Barbaro, Miklavža, Lucijo in Tomaža, dnevi po božiču pa Stefana, Sentjanža in tepežnico; nato slede božiči (božič, staro in novo leto, trije kralji), svečnica, pust, pepelnica, sredpostna sreda, Jurjevo, velika noč, kres, binkošti, telovo, vnebohod in velika gospojna.

Druga Möderndorferjeva knjiga »Prazniki« je na splošno enotnejša glede gradiva, zaradi tega pa je tudi primerno boljša kakor peta knjiga »Borba za pridobivanje vsakdanjega kruha«. Ker avtor ni imel opraviti s toliko raznovrstnim gradivom, kakor v prejšnji zbirki, je bila zanj ureditev druge knjige razmeroma enostavnejše delo. Tudi o naslovu knjige »Prazniki« je treba priznati, da je stvarnejši in etnografsko ustreznejši, kakor pa naziv pete knjige. Z vrstnim redom posameznih poglavij se nočemo zamujati, čeprav bi imeli k njemu eno ali dve pripombi. Tako se nam zdi povsem neutemeljeno, da je avtor dneve po božiču uvrstil pred božiče. Zamotanejša in zato težja pa je bila za M. ožja ureditev gradiva v okviru posameznih poglavij. Tu bi mogli avtorju upravičeno marsikaj očitati. M. si je sicer mnogo prizadeval, da bi gradivo kar najbolje uredil po njegovi stvarni vsebini (pri večjih prazničnih ciklikih narekujejo ureditev tudi dnevi), toda če prebiramo knjigo, moramo ugotoviti, da je gradivo objavljeno zelo nepregledno. Običaji in verovanja se ponekod brez potrebe ponavljajo, marsikateri običaj ni pravilno uvrščen, istorodno gradivo ali celo gradivo, nanašajoče se na prav isti običaj ali verovanje, je vse preveč raztreseno po posameznih poglavjih in ni povezano v ustrezne skupine. Če bi v poglavjih bile označene posamezne stvarne skupine običajev in verovanj z ustreznimi naslovi, bi zbirka bila vsekakor preglednejša, saj bi to označevanje avtorja prisililo, da bi bil natančnejši v razporejanju gradiva v ožje stvarne skupine.

H gradivu je potrebno tudi marsikaj pripomniti. Najprej o vrzelih v zbirki. V M. etnografski zbirki »Prazniki« manjkajo predvsem vsi tisti prazniki in polprazniki, ki jih je avtor popolnoma neupravičeno objavil v peti knjigi (Peter in Pavel, Florijan, Trjaci, Anton, Gregor, Martin, žegnanje itd.), poleg teh praznikov pa še Marko, vsi sveti, vseh vernih duš dan itd. Zadnja dva praznika si je M. bržčas prihranil za eno naslednjih knjig. — Drugo je vprašanje, kaj je v objavljenem gradivu odveč in ne sodi v zbirko. Tega odvečnega etnografskega gradiva je razmeroma dosti v knjigi in se ga moramo kar nadrobno dotakniti. Vzemimo n. pr. stari običaj na metvi prosa iz Savinjske doline. Ta običaj, v katerem nastopi tudi Kurent, je tesno povezan s kmečkim delom, z metvijo prosa: njegovo pravo mesto je v peti knjigi, pa je potemtakem nepravilno uvrščen v poglavje »Pust« v drugi knjigi. Značilno je za avtorja, da omenjeni metveni običaj napačno navaja iz Pajkovih »Crtice«, kajti niti Hašnik, pravi zapisovalec običaja (Novice 1855, 291), niti Pajek, ki je običaj prepisal po Hašniku, nikjer ne pravita, da so proso meli na pust (?) za obilen pridelek prosa v prihodnjem letu, kakor to poroča M. na str. 178 (1490). Hašnik (po njem pa tudi Pajek) zelo jasno zaključuje ptega običaja, ko pravi, »da, kakor na pustni dan za dober plod repe, se mora pri mancanju plesati za obilni pridelek prosa v prihodnjem letu«. No, o napačnem in pomanjkljivem Möderndorferjevem citiranju še kaj več kasneje. — Dalje bi k volitvi župana v Pazinu na Jurjevo (str. 225) pripomnili, da ta običaj spada prej v zbirko pravnih običajev, kakor pa v knjigo praznikov. Popolnoma odveč so v tej knjigi nadrobni opisi belokranjskih plesov in iger, razni tuji običaji iz okolice Gradca in iz Švice,

razno, večidel zelo problematično mitološko gradivo itd. Tudi objavljanje marsikatere pesmi je povsem neumestno. Na str. 43 (206) navaja n. pr. iz Koprivčeve knjige »Kmetje včeraj in danes«, da na Stefanovo zapoje v Slovenskih gorah v gostilni dekleta: »Tiga, tiga, tigeta, ded je babo šigeta...« Preden se je avtor odločil, da objavi to pesem, bi moral poprej presoditi, ali je ta pesem res značilna za Stefanovo v Slovenskih gorah in ali je morda ne pojo ob raznih prilikah. Nazadnje moramo opozoriti še na eno, precej kočljivo vrsto gradiva, ki se je vtihotapilo v zbirko. Kaj bomo rekli o tem gradivu, ali spada v knjigo praznikov? Ali je morda važno za spoznavanje verovanj in običajev ob praznikih, da zvmemo med drugim n. pr., kako se ga je neki žganjepivec v Smartnem na Sentjanževu tako nalokal, da je obnemogel in zmrznil; kako sta se Čič in Kranjec skušala, kdo bo prej obut; da je Povše iz Štepanje vasi zlezal na velikonočni ponedeljek na kozolec in pokazal Ljubljani nago zadnjico itd. Vse tako in podobno gradivo sodi v najboljšem primeru ali v posebno poglavje socialne kulture ali pa v zbirko ljudskih anekdot, smešnic in dotipov na neki običaj, verovanje ali človeka.

Sploh opažamo pri Möderndorferju, da vse premalo kritično izbira gradivo za svoje zbirke. To ne velja samo za gradivo take vrste, ki smo ga pravkar navedli v nekaj primerih, tudi pri gradivu drugačnega značaja bi pričakovali od avtorja več kritičnosti. Ze v oceni pete knjige je bilo rečeno, da bi ponovno objavljanje raznega starejšega gradiva imelo svoj smisel le tedaj, če bi to delo bilo hkrati povezano s kritičnim pregledom in komentarjem. M. sicer že v osnovi ne pojmuje nalog svojih zbirk v tem smislu, vendar bi vzlic temu bila njegova dolžnost, da ne sprejema v svoje zbirke brez najmanjšega kritičnega premisleka in pripombe gradivo takšnega kova, kakor je n. pr. Trstenjakovo. Dejansko pa je za M. sila enostavna zadeva, objaviti iz Trstenjakovega gradiva, da so Slovenci nekoč risali o božiču na vrata solnčec, sonce in v njem križec (str. 59), ali da so ljudje verovali v Tarantalto sekiro in jo iskali na veliki četrtek po njivah (str. 249). Podoba je, da M. čisto resno jemlje Trstenjaka in njegove izsledke, ko na str. 93 takole pravi: »Vse to kaže, v kakšni časti je bila koleda in je potrdilo, da je bil božični ogenj, kres, v čast boginji Koledi (!), kakor sklepa tudi Dav. Trstenjak«, ali ko v uvodu na str. 3 piše: »Iz indijskega bogočastja vemo, da je bila Kalenda hčerka Sonca in se je z njo zaročil Krišna.« — Kmalu bo minilo sto let, odkar je Trstenjak fantaziral o indoslovanski božici Kalandi. Koledi in o drugih podobnih stvareh ter jih skušal aplicirati na naše običaje in verovanja. Slovenska etnografija se je medtem v svojem razvoju že zdavnaj razšla z romantično dobo in njeno mitološko šolo ter se zasedrila na realnejših tleh. Med drugim so prav v raziskave južnoslovanskih običajev in verovanj prodrli nova, pravilnejša spoznanja. Toda po vsem tem razvoju je Möderndorfer zašel v dokaj čuden položaj. Domišlja si, da hodi po novih potih v naši etnografiji (primerjaj njegov uvod!), v resnici pa je zaostal na davno preživeli romantično-mitološki ravni Trstenjakovega gledanja na razne pojave in oblike naše ljudske duhovne kulture.

S koledo, koledovanjem in koledniki pa je tudi sicer narobe v M. zbirki. Avtor kratko malo označuje s koledo in koledniki domala vse obhodne običaje po vrsti. Tako posploševanje koledne pomeni, da Möderndorfer ne razločuje božično-novoletnih kolednikov od drugih obhodnikov v zimskem ali katerem drugem času. Po njem se je koleda svoje dni pričela na Notranjskem že z Andrejem (str. 22), zakaj notranjski dečki, ki so hodili na Andrejevo »spodlazvate, so po njegovem mnenju koledniki. Za M. so koledniki vsi obhodniki v zimskem, pomladanskem in poletnem času. Poleg pravih kolednikov so koledniki še polaziči, tepežkarji, dražgoški mladci, ki jim dajo dekleta za novo leto mali kruhek, svečarji, ki spevajo svečnico, naposled celó kurenti, ruse, jurjaši in kresnice. V razčlenitvi gradiva na str. 431 je razvidno, da M. zmotno pojmuje koledo kot prvino in hkrati kot izhodišče vseh teh raznovrstnih obhodnikov. Pravilno pa bi bil moral namesto koledne uvrstiti v razčlenitev

o b h o d kot osnovno obredno dejanje, skupno vsem tem obhodnim običajem, katerih ena svojstvenih oblik je med drugim tudi koledovanje.

Kakor v peti, tako tudi v drugi knjigi zasledimo največ pomanjkljivosti, nepravilnosti in površnosti, če pregledamo, kako avtor navaja starejše gradivo iz prvotnih ali drugotnih virov. Najprej nam je načeti vprašanje, ki še ni bilo obravnavano v naši etnografiji, ali je dopustno, navajati razne čarodějne napotke iz virov tako, da jih spreminjamo v običaje. Iz tega bi bilo namreč mogoče sklepati, da so se vsi ti važni napotki dejansko tudi izvajali. Oglejmo si nekaj primerov takega citiranja v M. zbirki! K. Zupanič je med drugim zapisala tole vražo (Etnolog X/XI, 143): »Dan pred Jandrevom se naj dekle posti, potem naj dene ponoči pod posteljo kupico vode in izmoli tri očenaše na čast sv. Jandričku, pa ji bo ponoči pokazal njenega bodočega moža.« Möderndorfer ta napotek takole navaja: »Postilo se je dekle dan pred Jandričkom tudi v Gribljah ob Kolpi in si je, ko je šla spat, postavila pod posteljo kupico vode. Če je potem še zmolila, preden je zaspala, tri očenaše k Andričku, se ji je potem v sanjah prikazal bodoči mož.« — V Pajkovih »Črticah« beremo na str. 1: »Ktero dekle se želi omožiti, mora se svetemu Andreju postiti, na Andrejevo pa v Vržej iti na semenj in si robec kupiti. Ta veržejski robec mora do božiča vsak dan robiti; na sveti post mora biti zarobljen; na sveti dan ga mora pri sebi imeti pri vseh treh mašah. Kedar gre spat, mora veržejski robec pod glavo djati in na njem spati. Kedar kolednjaki pod oknom kolednico odpojejo, začne se ji sanjati, in v sanjah vidi pajbara, ki bo njen ženin.« Möderndorfer citirani napotek takole prepíše: »V ljutomerski okolici so dekleta uporabljala v to, da bi zvedela za bodočega moža, veržejski robec. Dekle je imelo zvečer pred Andrejem strog post, na Andrejevo je kupila na sejmu robec in naredila v njega vsak dan nekaj šivov, da bi bil robec zarobljen na sveti post. Na sveti dan je bilo dekle s tem robcem pri vseh treh mašah, zvečer pa si ga je položila pod zglavje. Kadar so zapeli mladci pod njenim oknom kolednico, je videla v sanjah pajbara, ki ga je pozneje dobila za moža.« Podobnih primerov citiranja bi mogli navesti še veliko. — Poučno je, kako M. spreminja v zbirki svoje lastno gradivo. V »Narodnem blagu koroških Slovencev« (1954, str. 15) je M. med drugim objavil naslednji dogodek iz Ziljske doline: »Težko je čakala Lizika na moža... Liza je bila nestrpna in je naprosila tovarišico, naj jo ponese v svinjski hlev k prosivnici (= k svinji, ki je imela že mlade). Ždaj je morala najpoprej potožiti prosivnici svoje gorje, kako dolgo že ima fanta, kolikokrat ji je že obljubil zakon itd. Spremljevalka pa je morala vsako reč trikrat potrditi. Nato je uboga Liza povedala, da je danes sv. Tomaž in da je prišla njo, prosivnico, vprašat, kdaj se bo poročila. Vprašala je: — Hota, letos? — Hota, k letu? — Hota, drugo leto? Ko svinja še ni odgovorila z zaželenim pritrdilnim »roh«, se je Liza razjezila in zavpila: »Preklenška svinja, kdaj pa tedaj?« V knjigi »Prazniki« na str. 40 pa najdemo ta dogodek takole zapisan: »Tovarišica ponese na večer pred skrivnim Tomažem možaželnno dekle na hrbtu v svinjski hlev k prosivnici... Možaželnno dekle potoži prosivnici svoje gorje, da nima mladea, ali da jo mladec noče poročiti. Spremljevalka mora vso izpoved potrditi in zagotovilo ponoviti v drugo in tretje. Nato poudari dekle, da je danes Tomažev večer in da jo je prišla vprašat, kdaj se bo poročila. Nato vprašuje: »Hota, litos?« Nekaj časa počaka in če svinja ne zarohla, vpraša v drugo: »Hota, k letu?« Če še ni odgovora, vpraša še: »Hota, drugo leto?« Če svinja še sedaj ne zakruli in ne dá glasu od sebe, se ziljska Mojca p o n a v a d i (!) razhudi: »Prklenšča svinja, kdaj pa tedaj!«

Ti primeri kažejo, kako spreminja M. gradivo v oblikovnem pogledu: vražni napotek je naveden kakor običaj, kakor preteklo čarovno dejanje, smešna zgodbica, ki je pravzaprav ljudski dovtip na vražni napotek, pa je predstavljena v zbirki malone kakor običaj, ki je še danes v navadi. Težko je odgovoriti na vprašanje, katere od premnogih napotkov so v preteklosti dejansko izvajali. Po vsej verjetnosti so imeli ti napotki tudi svojo praktično

stran, o kateri pa nimamo v naši etnografiji zapisanih skoraj nobenih zanesljivih pričevanj. Le-tá bi že v preteklosti bilo težko dobiti (čarodejne stvari so bile zmerom predmet velikega prikrivanja), še manj pa jih moremo zapisati danes, ko je do vseh teh raznovrstnih napotkov zavzelo ljudstvo večidel že svoj kritični odnos, katerega odsev je med drugim smešnica o določenem napotku ali osebi, o kateri govorijo, da je baje uganjala to ali ono čarovnijo. Pri vsem tem pa je končno tudi res, da o marsikaterih čarovnijah ljudje že od nekdaj samo govorijo in vanje verujejo. Kot značilen primer take čarovnije naj navedemo n. pr. izdelovanje čarodejnega Lucijinega stolčka, ki je njegov dejanski položaj v ljudskem življenju zelo dobro opisal Koprivec v svojih črticah »Kmetje včeraj in danes« (str. 280). Ali se je M. zavedal te problematike naših običajev in verovanj ali ne, znanstvena načela za citiranje gradiva v zbirki takšnega značaja, kakor je njegova, bi mu morala biti vsakakor znana. Ako pomislimo, da M. le zbirka »pisane vire« in »ustno izročilo« v zbirko, ki naj bi bila »temelj za raziskavanje naše družbene vede«, kakor so n. pr. Strekljeve Slovenske narodne pesmi (prim. uvod v V. knjigi), potem je v takem primeru njegova poglobljena dolžnost, da navaja v zbirki gradivo o naših verovanjih in običajih čim verneje po izvornih zapisih, to se pravi, neokrnjeno in nespremenjeno. Napotek naj ostane napotek, zgodba zgodba, običaj običaj in podobno.

V drugi knjigi »Prazniki« pa najdemo glede citiranja še razne druge pomanjkljivosti in površnosti. Pajek (Črtice 1, Sv. Andrej) pravi med drugim, da dekleta... ne sme celi dan nič jesti, le pred spanjem pojé tri pšenična zrna. M. je na str. 21 ta odlomek takole pomanjkljivo prepisal: »Tega dne smejo... pojediti le tri pšenična zrna.« — Navratil piše v LMS 1886, str. 75: »Okoli Gorice hodita po dva mala dečka koledovat pred hiše, velikih pa hodi po več skupaj; ti jemljó sabo tudi kakega godca, da se zavrté v vsaki hiši z domačimi dekleti.« M. navaja ta običaj na str. 22 napačno takole: »V Gorici sta leta 1886 koledovala dva dečka, ki sta imela godca s seboj in so koledniki v vsaki hiši zaplesali z dekleti.« V Šašljevih »Bisernicah« (I, 186) najdemo tale napotek: »Ako ti katero sadno drevo neče roditi, pojdi veliki petek pred solničnim vzhodom pod nje in zamahni s sikiro trikrat proti njegovemu deblu. Potem ti bo rodno.« Kar pa najdemo pri M. na str. 253, se glasi precej drugače: »... Tako so delali tudi v Adlešičih, le da so udarili drevo s sekiro trikrat.« — Pajek (»Črtice«, 197) objavlja med drugim: »Na pust ali »fašenk« hodijo maškori, vsakovrstno opravljeni. Eni z biči pokajo...« M. na str. 174 pa o tem pravi takole: »Nekateri 'fašenki' pokajo tudi z biči...« — Valvasor poroča v VII knjigi (str. 473, 474, II. izdaja) o kolednikih med drugim naslednje: »Geschichts aber, dass, indem solche zwo widrige Dorff-Cantoreyen einander so resolut tractieren und das Fünfffingerkraut zu riechen geben, etwas von dem gesammeltem Brod oder Fleisch, als Schuncken, Schulter oder Würste verlieren, so soll, wie man sagt, solches kein Hund fressen.« Poglejmo, kaj pravi M. o tem na str. 152: »Pri tepežu so izgubili koledniki nabrane kose kruha, krače in druge dobrote. Pes se teh izgubljenih darov ni dotaknil, če so mu dali prej povohati petoprstnik.« Kakor vidimo, je M. citirani stavek v Valvasorju pogrešno razumel, kajti nobenega govora ni o tem, da bi dali psu povohati petoprstnik. Zadevno mesto bi v slovenščino prevedli takole: »Če se pripeti, da se dve nasprotni vaški pevski družbi tako krepko obdelujeta in si dasta povohati petoprstnik...« To pa je nekaj povsem drugega, kakor je prosto povedal M. O petoprstniku vemo, da so ga v preteklih časih cenili kot dobro zdravilno zelišče zoper otekline in razne bolečine. In če Valvasor pravi, da se dve vaški družbi krepko obdelujeta in si dasta povohati petoprstnik, je s to prisodobo zelo lepo označil pretep, ki za obe skupini ni ostal brez neprijetnih posledic. Otekline, nastale po udarcih v pretepu, je bilo treba zdraviti s petoprstnikom. Poučno bi bilo ugotoviti, koliko se Valvasor s svojo prisodobo o petoprstniku naslanja na kak davni, danes že pozabljeni ljudski rek ali pregovor. — Valvasor je v M. drugi knjigi še marsikje drugod

napačno preveden. Tako pravi M. n. pr. na str. 252 (2193), da so v Stični postavili na oltar tri hlebčke sirovega masla, namesto pravilno tri štručke (Strietzel) surovega masla.

V mnogih primerih navaja M. gradivo iz drugotnih virov, namesto iz prvotnih. Tako je ponovil marsikatero napako, ki so jo zagrešili drugotni viri. Nekaj zgledov! Na str. 22 navaja M. med drugim, naslanjajoč se na Navratila (LMS 1886, 74), da so po Valvasorju koledovali od božiča do treh kraljev, da so darove vnovčili v vosek, naredili iz njega pol sežnja dolge kitice in jih obešali na zastavo. Če bi M. ta citat kontroliral v Valvasorju, bi v njem našel, »dass von S. Nicolai biß Liechtmess aus jedweden Kirchspiel gewisse Leute herumgehen...« Prav tako ni pravilno navajati, da so voščene kitice obešali na zastavo. To ni bila nobena zastava, temveč stavnica. — Na str. 69 (473) piše dalje M.: »... v Murski Soboti je Perūnovo cvetje, ki ji pravijo na Stajerskem per n i n k a in tudi perunika.« Kje je našel avtor perniko? V Pajkovih »Črticah« na str. 12, kjer beremo med drugim: »... najiminitnejši je grahek in korenje od perninke« in na str. 13, kjer se navaja perninčni koren«. Dejansko pa sta »perninka« in »perninčni« tiskovni pomoti in se besedi pravilno glasila: perunika, perunični. V izvirnem zapisu (Trstenjak, Slov. glasnik 1859, II, 3) najdemo perunični koren namesto perninčni. Tako se torej napake ponavljajo, če nimamo pri roki izvornikov. Tudi ni točno, če pravi M. na str. 58 po Turnšku (I, 50), da božiču rečejo na Stajerskem koledni svetki. Avtor sicer navaja iz Turnškovega dela Pajka kot vir, a vendar, če bi bil odprl Pajkove »Črtice« na str. 14, bi bil našel koledne p r a z n i k e.

Ostale nepravilnosti so deloma posledica površno opravljenega dela, deloma pa jih moremo šteti med tiskovne pomote. N. pr. str. 59 (360): v idrijskih Brdih, pravilno v idrijskih hribih; str. 64 (409): v Dobrunjah na Gorenjskem, pravilno v Dobrunjah v ljubljanski okolici; str. 73 (508): Žužemberčanka, pravilno Žumberčanka; str. 293 (2497): v Žužemberku, žužemberška mati, pravilno v Žumberku, žumberška mati; str. 174 (1448): v Savinjski dolini, pravilno v Slovenskih goricah; str. 199 (1709): na Cerkljanskem v Tolminu, pravilno na Cerkljanskem; str. 251: v Kropu, pravilno v Kropi; str. 259: v Kopriščini, pravilno na Koprskem; str. 269: v Liveku, pravilno na Livku; str. 67 in 69: kockruh, pravilno kuc-kruh; in tako dalje; takih in podobnih napak bi mogli naštet še veliko. Naposled naj bi pripomnili, da M. popolnoma po nepotrebnem uvaja v razno starejše gradivo o običajih in verovanjih besedo »mladec« namesto fanta in drugih krajevnih nazivov. V Finžgarjevemu romanu »Pod svobodnim soncem« je »mladec« povsem ustrezen naziv za mlade neporočene moške določene starosti, upira pa se nam v etnografskem gradivu, ki je iz zadnjih treh stoletij, in izvira poleg tega iz različnih etničnih okrožij na Slovenskem. Ali se ne sliši prisiljeno, nenaravno, če n. pr. rečemo: Dekleta dajo svojim mladcem za novo leto mali kruhek. Tudi tu bi moral M. navajati prave nazive iz izvirnega gradiva.

Znanstvena vrednost razčlenitve gradiva (str. 428—441) je zelo problematična. K tej razčlenitvi, v kateri je vse polno grobih napak osnovnega značaja, je treba načelno poudariti, da zbranega gradiva vse dotlej nikakor ne moremo in ne smemo razčlenjevati, dokler ga nismo kritično pregledali in raztolmačili. Zato je zagrešil M. metodično napako, ko se je lotil razčlenjevanja gradiva, ne da bi ga poprej z raznih vidikov kritično obdelal.

Toliko na kratko o raznih negativnih straneh M. druge knjige »Prazniki«. Pri tem smo seveda upoštevali večidel starejše gradivo, ki nam je znano, medtem ko nam novo gradivo v izvirnih rokopisnih zbirkah še ni dostopno. Razne napake in pomanjkljivosti smo navedli predvsem v želji, da bi avtor naslednje tri knjige, ki bodo še izšle, bolje uredil, zlasti pa da bi bil kritičnejši v izbiri in natančnejši v citiranju gradiva, sicer bo stvarnost njegovih etnografskih zbirk še dalje v očitnem nasprotju z marsikaterimi pojasnilnimi

besedami v napotku. Nič drugega ne terjamo od avtorja, kakor da svoje nadaljnje etnografsko delo opravi vestno po tistih osnovnih znanstvenih načelih, ki so glede objavljavanja gradiva bila in bodo v etnografiji zmerom veljavna.

Boris Orel

Milenko S. Filipović: Zenska keramika kod balkanskih naroda. Srpska akademija nauka. Posebna izdanja. Knjiga CLXXXI. Etnografski institut, knjiga 2. Beograd 1951. (Summary:) Primitive ceramics made by women among the Balcan peoples. 185 str., 1 karta, 10 prilog.

Predmet, ki se ga je lotil avtor pred mnogimi leti z obširno anketo in z lastnim nabiranjem gradiva, je nedvomno pomemben nele v domačem, marveč tudi v širšem občetnološkem pogledu. Zenska keramika je eno najbolj primitivnih področij domače obrtne delavnosti, ki hrani še mnogo prastarih prvin, važnih tako za materialno kot družbeno in duhovno kulturo. K naslovu knjige bi pripomnili, da je nekoliko preširok, ker od neslovanskih narodov upošteva Grke in Romune prav malo. V Jugoslaviji pa je najhvaležnejše področje za raziskavanje ženske keramike Makedonija, kjer se stikajo razne etnične skupine. Mnogo gradiva nudi tudi Crna gora, najdemo pa jo tudi v Srbiji, Vojvodini, manj drugod.

O temeljiti obdelavi snovi priča razdelitev knjige na tri dele. Prvi, najobsežnejši del, je namenjen izdelkom ženske keramike in njih izdelovanju (str. 9—107). Glavni izdelek so crepulje ali podnice, nizke sklede, v katerih peko kruh. Pisatelj natanko razbira rabo izrazov, opisuje njih uporabo in peko kruha, tako da je zbral tudi mnogo gradiva za ljudsko prehrano. Upošteva tudi drugotno uporabo teh posod: za peko mesa in shranjevanje raznih predmetov. Drugi predmeti so še pržnice za praženje ovsa, ječmena, vršniki za pokrivanje kruha ob peki, pituličarke, v katerih peko v Makedoniji pitulice, nekake mlince; topke so podloge za crepulje in drugo posodo v obliki prisekanega stožca ali piramide; izdelujejo tudi glinaste peči, kipce in nekoč so delale tudi lonce. K poglavjem, v katerih je avtor objavil vse gradivo o kopanju zemlje, nje pripravljanju z namakanjem, gnetenjem itd. za vsak upoštevan kraj posebej v celoti, pripominjam, da so zaradi tega načina ta poglavja nepregledna, ker se v njih mnogo podatkov ponavlja pri raznih krajih. Primerneje bi bilo navesti posamezne podatke in faze dela, pri njih pa naštetih vse kraje, na katere se nanašajo.

Drugi del: Družbeni in gospodarski momenti v ženski keramiki (str. 107 do 125) prikazuje delež moških v ženski keramiki, ker je izdelovanje crepulj prešlo tudi k poklicnim lončarjem. Moški ponekod tudi pomagajo ženskam s pripravljanjem zemlje. Važne so tudi ugotovitve o družbenem položaju crepuljarjev, saj je crepuljarstvo postalo že sinonim za siromaštvo, v nekaterih krajih pa so ga prevzeli cigani. Mnogo zanimivega je ohranjenega v oblikah skupnega dela pri lončarstvu. Posebej obravnava pisatelj trgovino z lončarskimi predmeti.

Tretji del: Magični in religiozni elementi v ženski keramiki (str. 125—155) dopolnjuje materialno in družbeno stran s pomembnimi ostanki prastarega duhovnega življenja. Avtor našteva vrsto magičnih dejanj, ki spremljajo izdelovanje crepulj in so osnovana na strahu pred rajnimi, katere ljudje žalijo z rušenjem zemlje, njihovega bivališča. Med takimi verovanji je n. pr., da po smrti v hiši ne smejo delati cerpulj 40 dni do treh let. Gline kopljejo na določen dan, običajno na Jeremijev dan 1. maja. Mnogo je običajev v zvezi s kopanjem gline. Crepuljam prisojajo magično moč, topke pa so uporabljali tudi kot kulturne predmete.

Posebna karta prikazuje geografsko razširjenost ženske keramike, slike na prilogah (žal ne vselej dovolj jasne) z risbami v tekstu pa ponazarjajo predmete in njih izdelovanje.